

שבת הארץ (השלם)

פ"ג ה"א

עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית, אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית. ודבר זה בזמן ששבת המקדש קיים הוא שנאמר מפי השמועה, וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן עד הפסח, ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה¹.

א. איזו מלאכה אסורה בתוספת שביעית

וממה שנאמר שיש טעם בהלכה למשה מסיני זו, שאסור בעבודת הארץ שלשים יום לפני שביעית, מפני שהוא מתקנה לשביעית², נראה שדוקא עבודות כאלה שיש בהן משום תיקון הארץ לשביעית, אסורות בתוספת שביעית³, כגון חרישה ששייך תיקון הארץ בשביעית על ידה, וכן זמירה בעבודת האילן⁴, שייך גם כן שהיא לצורך שביעית, אבל קצירה ובצירה שאינה משום תיקון עבודת הארץ לשביעית אינה אסורה בתוספת שביעית⁵, אפילו בזמן ששבת המקדש קיים.

יש אומרים שהאיסור בתוספת שביעית הוא רק בפעולות הנעשות לצורך פירות שביעית ולא לצורך הקרקע⁶.

ואפילו עבודות אלו שיש בהן תיקון לשביעית, יש אומרים שלא נאסרו כי אם אותן העבודות האסורות מן התורה בשביעית, אבל העבודות שבשביעית עצמה אינן אסורות כי אם מדרבנן, לא גזרו עליהן בתוספת שביעית⁷ קטו.

1. מונד קטן ג ע"ב ד-ע"א.

2. הירושלמי (פ"א ה"א) מבאר שעד הזמנים המתיים במשנה (פ"א מ"א פסח א' עצרת) החרישה יפה לפני או לעץ. מכאן ואילך הרי זה כמותן שדהו לשביעית.

3. בתוס' ר"ד (מ"ק ג ע"ב ד"ה עשר) כתב: "זכל מה שאדם עשה בשבת לצורך שביעית הוא אסור", והרב זק"ש זצ"ל (שם הערה 20) כתב עמי שמסביר שאיסור תוספת הוא בגלל ההכנה לשביעית יסבור שגם מלאכת דרבנן נאסרו בערב שביעית, וכדברי הרב בשבת הארץ, ועיין תוס' (ר"ה ט ע"ב ד"ה ומותר), רמב"ן, ריטב"א (ר"ה ט ע"ב ד"ה פחות).

4. ריש רע"ב (פ"ב מ"ב ד"ה מעדרין).

5. המקדש דוד (זרעים נ"ט אות ז ד"ה אמרין מסקלין מקרסמין) כתב שקצירה ובצירה, מותרת לכ"ע בתוספת שביעית, למרות שהם אסורים מדין תורה, מכיון שזו עבודה בפירות ששית, וכן משמע בר"ש, רא"ש, רע"ב, תו"ט (פ"ב מ"ב).

6. המקדש דוד (זרעים ס"י נ"ט אות ז' ד"ה אמרין) מדייק מדברי תשי" (המחפס מ"ק ג ע"ב ד"ה כל זמן): "אבל מכאן ואילך לא, דהוי כמותן פירות שביעית", שהאיסור הוא רק משום תקון פירות שביעית ולא תיקון הקרקע והעץ, וכן בפירוש רגמ"ה ורבינו שלמה בן הרתום (שם), הריטב"א (ר"ה ט ע"ב ד"ה פחות), אולם ברש"י (כת"י היצאת מקיצי נרדמים, שם) כתב "מכאן ואילך לא דלצורך שביעית הוא חורש" ולא הוכיח משום הפירות.

7. קטו. ר"ש (פ"א מ"א, פ"ב מ"ב, ופ"ב מ"ב), ר"ת (ברש"י פ"ב מ"ז), ר"ת (ברש"י פ"ב מ"ז), תוס' (ע"ז נ ע"ב ד"ה משקין), רע"ב ותו"ט (פ"ב מ"ב ד"ה מעדרין), תבונה (שם ד"ה מזבלין).

ואלו האומרים כן סוברים, שחרישה היא אסורה מן התורה בשביעית, ועל כן מצאנו שהיא אסורה גם כן בתוספת שביעית, בזמן שנוהג דין תוספת שביעית, שהוא בזמן המקדש⁸ קסז.

ב. איסור נטיעה חריעה

יש אומרים שנטיעה מותרת בתוספת שביעית, ואינה אסורה בשלושים יום הסמוכים לשביעית, משום דין תוספת⁹ קסח, אלא משום מראית העין כמו שיתבאר¹⁰, והיינו משום שסוברים הם שאין נטיעה אסורה בשביעית כי אם מדרבנן¹¹, על כן אינה אסורה משום תוספת שביעית.

יש אומרים שנטיעה מותרת בתוספת שביעית למרות שהם סוברים שנטיעה אסורה בשביעית מן התורה, ולא נאסרו בתוספת שביעית רק מלאכות שהם לצורך הקרקע, ולדעה זו נראה שזריעה מותרת¹², ויש חולקים וסוברים שזריעה אסורה, כי יהנו מפירות אותה וזריעה בשביעית¹³.

יש מי שאומר, שנטיעה אסורה מן התורה בשביעית מקל וחומר, דזמירה שהיא כעין תולדה של נטיעה אסורה, קל וחומר לנטיעה עצמה שאסורה, ומתוך כך יש לאסור נטיעה בתוספת שביעית¹⁴ קסח/א, מצד דין של תוספת שביעית, ונראה שלדעה זו אסורות כל העבודות - האסורות מן התורה בשביעית, גם בתוספת שביעית בזמן שהיא נוהגת, ואין חילוק בין עבודה שיש בה תיקון הקרקע לשביעית לשאין שייך בה תיקון קרקע לצורך שביעית. ומתוך דעה זו נראה, שאסור גם כן לזרוע בתוספת שביעית, אפילו זרעים שאין שייך בהם תיקון קרקע או עבודת אילן לשביעית, אלא שמצד עצמה אסורה הזריעה בתוספת שביעית בזמן המקדש¹⁵ קסט.

8 קסז. ר"ש (שם), מאירי (מ"ק ג ע"א ד"ה הלכה), עיין לעיל פ"א ה"ב.

9 קסח. ר"ת (שם), וכן למדו דעת ר"ת: הר"ש (פ"ב מ"ז), ר"ש (פ"ב מ"ז ד"ה לשתי שבתות), מהרי"ק (פ"ג ה"א), בית הלוי (ח"ג סי' א' אות ר' ס"ק ג').

10 לקמן פ"ג ה"א.

11. הר"ש (פ"א מ"א) למד את דעת ר"ת (תוס' ר"ה ט ע"ב ד"ה מותר), שרק חרישה אסורה בתוספת שביעית בגלל הפסוק "בחורש ובקציר תשבות", אבל שאר מלאכות אפילו מדאורייתא אינן אסורות בתוספת שביעית, ולכן יתכן שנטיעה היא אסורה מהתורה, אולם נראה שהסבר זה הוא לדעת ר"ע שלומד איסור תוספת שביעית מהפסוק "בחורש ובקציר תשבות", אבל לדעת רבי ישמעאל שלמד מהלכה למשה מסיני, הרי שאין מקום לחלק בין המלאכות אלא אם הם אסורות מדאורייתא או מדרבנן (וכפי שכתב הר"ש פ"ב מ"ז), ועיין לעיל (פ"א ה"ד) בדיני נטיעה.

12. תוס' ר"י (מ"ק ג ע"ב ד"ה עשר, ור"ה ט ע"א ד"ה ואמר ר"ז), רמב"ן (ט ע"ב, דף ג בהוצאת מסן התלמוד הישראלי, בהערות המהדיר 26, 28), ריטב"א (ר"ה ט. ד"ה פחות), מאירי (ט ע"ב ד"ה כבר בארנו), ר"ן (ר"ה ב ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ואחד).

13. ריטב"א (ר"ה ט ע"א ד"ה פחות) שמסביר שהותרה הנטיעה בתוספת שביעית, כי בין כך לא יאכל פירות אלו בשביעית, שהרי הפירות ערלה, משמע שכל מקום שהפירות יוסערו לאכילה בשביעית - אסור, לכן אסור לזרוע, וכן כתב החזו"א (סי' י"ז ס"ק כב).

14 קסח/א. ר"ש (שם).

15 קסט. ר"ש (שם).

ג. תוספת שביעית בזמן הזה

ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדן תורה.

יש אומרים שגם בזמן הזה נוהג דין תוספת שביעית, ל' יום קודם השביעית, בחרישת שדה הלבן¹⁶.

יש אומרים, שנוהגת תוספת שביעית גם בזה"ז בקציר של שביעית היוצא שמינית¹⁷.

16. מדברי ר"י מיג"ש (שט"מ) בב"ב כו ע"ב ד"ה הא דתנן משמע שביטלו תוספת שביעית רק בדברים שיפסדו ללא עשייתם, כגון חרישת שדה אילן, אבל במניעת חרישת שדה הלבן אין הפסד, ולכן גם בימינו אסור, ועי' בתורת השביעית (עמוד ד) שהסביר את הר"י מיג"ש באופן שונה. בתוספת (תענית ג ע"א ד"ה עשו, ועבודה זרה נ ע"ב ד"ה משקין) משמע שאיסור תוספת שביעית הוא מדארייתא, ואם כן יש לדון אם הוא בטל, (ועי' תורת זרעים פ"א ה"א).

17. הגמ' ר"ה (ט ע"א) מביאה פסוק לאיסור תוספת שביעית במוצאי שביעית, מ"בחדיש ובקציר תשבות" – אף קציר היוצא לשמינית, לעומת זאת, בגמ' (שם י"ב ע"ב) מובא פסוק אחר: "מקץ שבע שנים... ומכאן למדו התוס' (ר"ה ט ע"א ד"ה רבי יענשאל, י"ב ע"ב ד"ה מנהג), רשב"א, ריטב"א, ר"ן (ר"ה ט. ד"ה וקציר), שלא רק קציר אסור אלא גם חרישה ועידור עבור פירות שביעית היוצאים לשמינית.

לענין איסור תוספת במוצאי שביעית בזה"ז, התורת זרעים (פ"א ה"א) למד שח"א קיים גם בימינו, שהרי לדעת רבי יענשאל שסובר תוספת שביעית מהלכה, זה נלמד מהפסוק "זעניתם את נפשותיכם... מערב עד ערב תשבתו שבתכם", שנאמר בעיקרו לגבי תוספת יוה"כפ, (ועי' במשנת יעבץ פ"ג ה"א שדחה את דבריו). כמו כן, מביא התורת זרעים (שם) מקור לאיסור בזה"ז מהפסוק "בחדיש ובקציר תשבות", (ועי' לעיל הערה 16), אך יש נפקא מינה בין עני המקורות הנ"ל, כי אם חיוב תוספת שביעית הוא מהפסוק "בחדיש ובקציר" הרי שנאסרו רק פעולות לטובת הפירות, אבל אם האיסור נלמד מתוספת יום הכפרים הרי שכל הפעולות האסורות בשביעית אסורות גם במוצאי שביעית.

החז"א (ס"ו יז ט"ק ב) רצה בתחילה לאסור מדרבנן תוספת שביעית במוצאי שביעית בזה"ז, מהמשנה האסרת לטוך פני שביעית היוצאים לשמינית, אולם חזר ופגש לקולא (ס"ו כא ט"ק יח) כי האיסור הוא רק בעבודת הפירות עצמם כדן סיכת הפגים, ולמעשה הוקל בשביל הפסד האילנות או כל הפירות, ועי' בתוספת איש"ש (פ"ב מ"ה) שחילק כחילוק החז"א. לעומת דעות אלו, כתב המעדני ארץ (ס"ו ו) שדעת כל הראשונים היא, שאין תוספת שביעית בצאת השנה אלא בפירות שיש בהם קדושת שביעית, ואינו מדין תוספת.

פ"א הי"ב

מבוא

התוספתא (שבת פ"ג) אומרת: "הנטע בשבת - בשוגג יקיים, במזיד יעקור. ובשביעית - בין בשוגג בין במזיד יעקור, דברי ר"מ. ר' יהודה אומר: בשביעית - בשוגג יקיים, במזיד יעקור, ובשבת בין בשוגג בין במזיד יעקור". להלכה קי"ל כר"מ מפני שסתם משנה כמותו בתרומות (פ"ב מ"ג. הגמ' גיטין נ"ג ע"ב) מביאה שני טעמים אליבא דר"מ, מדוע קתנים שוגג אטו מזיד בשביעית ולא בשבת. א. מונים שנות ערלה, והאנשים שיראו שלש שנים לאחור השביעית, שהפירות מותרים, יחשבו שהנטיעה מותרת בשביעית. ב. נחשדו ישראל על השביעית, ולא נחשדו על השבתות. הירושלמי (תרומות פ"ב ה"א ושבת פ"ג ה"א) מביאות שתי נ"מ לטעמים הנ"ל: א. בשלשים יום שלפני השביעית גוזרים רק לטעם של מונים, אך לטעם של חשד - אין גוזרים. ב. בשלשים יום האחרונים של השביעית גוזרים לטעם של חשד, אך אין גוזרים לטעם של מונים.

יב. הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור, מפני שישראל חשודין על השביעית, אם תאמר בשוגג יקיים, יאמר המזיד שוגג הייתי.

נראין הדברים, שגם אם נטע בתוך שלשים יום האחרונים של שביעית גייכ יעקור אפילו בשוגג¹. אבל אם נטע בתוך שלשים יום שלפני שביעית, בפרק שאסור לנטוע גם בזמן הזה, שהוא שלשים יום חוץ מימי הקליטה שהן שתי שבתות, לדעת הסוברים² שאסור גם בזמן הזה בשלשים יום לפני שביעית חוץ מימי הקליטה, שהם ביחד מ"ד יום אעפ"י שמן הדין הוא שיעקור, מ"מ לא קנסו ע"ז שוגג אטו מזיד, ואין לנו לחייב לעקור את הנוטע בפרק זה שלפני שביעית בשוגג, שלא גזרו חכמים כ"כ מפני החשד גם על הפרק שלפני השביעית³.

יש חולקים וסוברים שמחייבים את השוגג לעקור, גם בשלשים יום שלפני השביעית⁴.

1. עו. ד"ע עפ"י ירושלמי פ"ב הי"ד ותרומות פ"ב ה"א, ורמב"ם פ"ג הי"א, ספר השמיטה פ"א הגדה 1.
 2. ע"י להלן פ"ג ה"א אות ב' הגדה 9.
 3. לדעת הרב זצ"ל יש להבחין בין דין קנס שוגג אטו מזיד, לבין עיקר דין נטיעה בערב שביעית. הכרעת ההלכה בגיטין ובירושלמי שבת, שקוננים שוגג אטו מזיד מפני שנחשדו ישראל על השביעית, וכ"כ הרמב"ם כאן, (אך ע"י בירושלמי תרומות שני' בנוסחא וע"י בפ"מ ובביאור הגר"א). לכן חידש הרב זצ"ל שבשלשים יום שלפני השביעית לא קוננים את השוגג. בפ"ג ה"א הרמב"ם מדבר על עיקר דין נטיעה בערב שביעית, ואיסורו הוא מפני שמונים לשביעית, או מפני מראית העין, ע"ש, ואם נטע יעקור מסיבה זו. אך לדעת הרמב"ם אליבא דהרב זצ"ל, אלו אינן סיבות מספיקות לקנות את השוגג, וקנסוהו רק מפני שנחשדו על השביעית, לכן בשלשים יום שלפני השביעית לא קנסוהו, וכך משמע בדברי הרמב"ם (ר"ה י ע"א), וע"י מקדש דוד ס"י נ"ט אות ג' ד"ה כתב הרמב"ם.
 4. אלו הפוסקים סוברים שקוננין שוגג אטו מזיד אליבא דהרמב"ם מטעם מונים, לכן קתנים גם בשלשים יום שלפני השביעית, וע"י הגדה פ"ג ה"א, וע"י שנות אליהו שביעית פ"ב מ"ז, חזר"א ס"י י"ז אות כ"ה, כר"צ פסקי הלכות שביעית עמ' ז', תורת השמיטה עמ' ז', ספר הלכות שביעית (גר"ב זילבר) עמ' מ"ב בביאור הלכה.

פ"ג הי"א

יא. אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות, ואין מרכיבין, ואין מבריכין ערב שביעית, אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה שלשים יום קודם ראש השנה של שביעית, וסתם קליטה שתי שבתות. ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין, שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. נמצאת אומר, שהנטע או המבריק או המרכיב ערב שביעית קודם ראש השנה בארבעים וארבע יום יקיים, פחות מכן יעקור. ואם לא עקר הפירות מותרין. ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור.

א. נקלט בפחות מארבע עשר יום

ויש מי שאומר, שבמה דברים אמורים שצריך לעקור כשנטע בתוך פחות ממ"ד יום לפני שביעית דוקא בסתם, שאין אנו יודעים אם קלט לפני שלשים יום של איסור שלפני שביעית או לא קלט. אבל אם ברור לנו ע"פ נסיון שקלט לפני הזמן של איסור שלשים יום שלפני שביעית, לא יעקור. שלא אמרו חכמים אלא סתם קליטה שתי שבתות, אבל אם ברור לנו שנקלטה בפחות אין כאן איסור¹ יכו.

ב. סתם קליטה שתי שבתות ואיסור הקליטה

ויש אומרים שאין איסור לנטוע באופן שהקליטה תהיה בתוך שלשים יום לפני שביעית² יכו, ולפי זה אין איסור לנטוע כ"א בפחות מארבע עשר יום לפני ראש השנה של שביעית, שאז תהיה הקליטה בשביעית עצמה וזה ודאי אסור³.

ויש אומרים שבזמן המקדש שהיה דין תוספת נוהג היה אסור לנטוע באופן שתהיה הקליטה בתוך שלשים יום של תוספת שביעית, אבל בזמן הזה מותר לנטוע עד פחות מארבע עשר יום לפני שביעית, משום שסוברים שאין הטעם של איסור הנטיעה באופן שתהיה הקליטה בתוך שלשים יום לפני שביעית משום מראית העין, שזה הוא איסור שאינו תלוי בזמן המקדש ונוהג בכל זמן, אלא שיעקר איסור זה, שתלוי בשלשים יום לפני שביעית, הוא משום תוספת שביעית, שהלכה למשה מסיני שהיא שלשים יום לפני שביעית⁴ רכה.

1 רכו. ידועלמי פ"ב ה"ד: "הא דבר ברי שהשריש - מותר" לפי גירסת הרש"ם המדא"פ, הגר"א, וכ"כ גליון הש"ס (למהר"א אנגל) על הידועלמי שם, מלאכת שלמה פ"ב מ"ו, חזק"א ט"ו כה סעי' לו, ותם דיני ערלה א"ת ו' ותם מצ"ח ג"מ א"ת הרי"ף, דהיינו שאם ראה שלא נקלט - אין סומכים על הזמנים הכתובים במשנה. תורת השביעית פ"א ע"ח ז', אך לפי הגירסא המצויה: "הא דבר ברי שחזרש" - אין הוכחה לדין, וכן גרס הפנ"מ.

2 רכו. ר"ת ר"ה י ע"ב, בתוס' ד"ה שלשים ושלשים, רא"ש ה"ג ערלה הלכות קטנות, ר"ן על דפי הרי"ף ר"ה פ"א.

3 ע"י להלן הערה 6.

4 רכה. הש"י ר"ה י ע"ב ד"ה צריך שלשים, יבמות פג ע"א ד"ה צריך שלשים, ר"ש פ"א מ"א ותם פ"ב מ"ו, רא"ש שם.

ולפי זה אין איסור זה נוהג כ"א בזמן המקדש שאו אסור לנטוע פחות ממי"ד יום לפני שביעית, אבל בזמן הזה, שאין דין תוספת שביעית נוהג⁵, אין אסור כ"א בזמן הקליטה, שתהיה לפני שביעית, דהיינו בפחות מארבע עשר יום, מפני שהקליטה נחשבת כנטיעה⁶ ויש אמורים שהקליטה אסורה כי השדה צריכה לשבות, והרי הוא בכלל הענשה של ושבת הארץ⁷, ויש חולקים וסוברים שבזה"ז אין איסור בקליטה, ולכן מותר לנטוע אילנות סרק וירקות עד ר"ה⁸. ולהאוסרים את הנטיעה באופן שתהיה הקליטה בתוך שלשים יום שלפני שביעית עיקר הטעם הוא, משום שמונים או לשני ערלה ר"ה של שביעית⁹, ונראה כאילו נטע בשביעית, ע"כ הפירות אינם מותרים כ"א אחר ר"ה של שנה רביעית¹⁰ וי"א שאיסורם נמשך עד חמשה עשר בשבט של שנה הרביעית¹¹.

ג. זמן הקליטה

יש אמורים שמותר לנטוע אילן עד ט"ו באב (כולל)¹², ויש סוברים שמותר - עד ט"ז באב¹³.

5. ע"י לעיל פרק זה ה"א הערות 17, 16.
6. ירושלמי ערלה פ"א ה"ב: "מפני טעון מתאזין בשביעית", ובמהר"א פ"ט: דהוה כנטע, ובביאר הגר"א פ"ט: נחשב מלאכה בשביעית אף שאינו נטוע ממש. ולדעת רתום ר"ד מה"ד תינתן ר"ה ט' ע"ב ובמ"ק ג' הוה כנטוע בשביעית, וכ"כ המהר"ק בהלכה זו סוף ד"ה דבר זה, וכן משמע בפטמות לשיטת רש"י הר"ש ור"ת, וכ"כ בשבת הארץ כאן, ולדעת האיסור הוא מפני שהוה כנטוע או דדמי לנטוע, כי ברדאי שאין בכה"ג עשה של ושבת הארץ, ע"י קתנרס אחרון פ"א ה"א, וע"י שם בתוספת שבת, וע"י מגדני ארץ שביעית בסופו סי' זו' אות ד' ובמנחת שלמה סי' נ"א אות ד' שנקט למעשה שיש לאסור את הקליטה, אף שאיסורה דרובן לא נאסר בשביעית אלא מה שכתוב בקדא, וממילא אין ע"כ עשה של ושבת הארץ.
7. מ"ח מצוה רצח את יד, ושם מצוה שכו אות ו, אג"ש זורע ח ב, משיב דבר ח"ב סי' נט, תורת הארץ פ"ו אותיות יא-י, הר צבי א"ח סי' קכט ושם סי' רט, ושם זרעים סי' לז אות ב.
8. חזו"א סי' יז ס"ק כה, סי' כב ס"ק ה, סי' כה ס"ק יג, סי' כ ס"ק ג שלא מצאנו בפוסקים איסור קליטה בשביעית, לולא דין תוספת שביעית. ואין בכך שביעית עדהו כי ההגדה של העשה היא שהשדה תשבות מעבודת האדם. לפ"ז בזה"ז מותר לזרוע, לנטוע אילנות סרק, להרכיב עלג אילן מאכל, להבריך בלא לחתוך את הענף מן האב עד ר"ה, כי אין במקרים אלו מניס.
9. בין הראשונים סוברים את טעם מונים: רמב"ם כאן, רמב"ן ר"ה ט' ע"ב, ר"ח ר"ה י' ע"ב, ריטב"א ר"ה ט' ע"ב, מאירי ר"ה שם, רא"ש ר"ה שם, וע"י ערך הערות 25, 26, 27.
10. רכ"ט. רמב"ם ה"ל מע"ש ויט"ר פ"ט ה"ט-י, ולהלן פ"ד הי"ט וי"ג, ומקדות עטפים לשיטה זו ע"י נטע היולדים עמ"ז הגדה טו.
11. ר"ל. רז"ה ר"ה י, וע"י נטע היולדים עם הגדה טז.
12. רמב"ם כאן וה"ל מע"ש פ"ט ה"י-יא, מאירי ר"ה ט' ע"ב ד"ה אחר, ושם יבמות פ"ב ע"ב ד"ה כבר ביארנו, רא"ש הל"ק ט' וכן הוא בטור סי' רצד, שר"ע שם עמ"ד, אך בתורת השמיטה תוספת שביעית עמ"ג ג מביא בשם הרא"ש ט"ז באב, וע"י בדברי חזו"א שמעיר ע"כ. רע"ב ר"ה פ"א מ"א ד"ה ולשיטה, תרי"ט שם ד"ה לנטיעה, נוב"י מהזורה תי"א א"ח סי' פד שלא אמרין מקצת היום ככולו כי התנא נקט בלשון שתי שבתות, והדאי שאין אמרים מקצת השבת ככולו, ולכן צריך 14 יום תמימים, וע"י נטע היולדים עמ"י י"ד ובהערה ר.
13. ישועות מלכו ה"ל מע"ש פ"ט ה"י, נוטה להקל מפני שאמרין חז' מקצת היום ככולו כמבואר בפסחים נה ע"א, אך צ"ע בדברי כי הוא מביא בשם הרא"ש, הטור והשר"ע להקל עד ט"ז, אך לפי הגירסא הנמצאת בידנו משמע עד ט"ז בלבד. וכן מקילים עד ט"ז באב: החזו"א סי' יז ס"ק כט, סי' כ ס"ק ב, דיני ערלה אותיות ב-ג, חזו"א תשבות וכתבים זרעים סי' כ, מעדני ארץ שביעית בסופו סי' ח אות ה, מנחת שלמה סי' נא אות ה.

ד. קליטה בירקות

יש אמרים שזמן הקליטה בידק הוא שלשה ימים¹⁴, יש מי שאומר לפי דעה זו, שמותר לזרוע ירק עד כ"ז אב (כולל)¹⁵, יש מי שאומר שזמן הקליטה בירקות הוא שלשה ימים כאשר ידוע שנקלט בזמן זה¹⁶, ויש אמרים שדין ירק כדין אילן ומותר - עד ט"ז באב¹⁷.

ה. מהי קליטה

יש אמרים שהקליטה האמורה אינה קליטה שיטחית אלא שהאילן נאחד ע"י הערשים באדמה באופן שצריך לתלוש אותו, אם רוצים לנתק אותו מהאדמה¹⁸.

ו. דין ירקות

יש אמרים שאם זרע ירקות בשביעית - לא יעקור¹⁹, ויש חולקים וטוברים שדין ירקות כדין אילנות, ויעקור²⁰.

14. תה"ד סי' קצא ע"פ המשנה פסחים נה ע"א שאם מנכס עשב מבין התבואה ישנול אותה אפי' שלשה ימים קודם לעומר במקום הטיט כי עם תיקלט, וכן משמע בראש כלאיים פ"ב מ"ג, וכ"כ חתמים סי' ק, ושם סי' רפד, ושם ר"ס רפ"ג שמחלוקת התנאים אינה מהו זמן הקליטה, אלא מהו הזמן, שאם הצמח לא נקלט עוב לא יקלט, לכן, ל"כ"ע יתכן שיקלט גם בג' ימים, ובערלה דאורייתא יש להחמיר, ובחזש בזה"ז דרבנן יש להקל מכח ספיקא. משכחות יעקב סי' סד, טורי אבן ר"ה י ע"א, מהר"ם שיקן מצוה שו, ערוך השלחן סי' רצג טע"ט שלא יתכן שזמן קליטת ירקות שווה לזמן קליטת האילנות, שהרי בתבואה ובירקות כל הגידול הוא לפעמים ל' יום בלבד, חזו"א סי' יז ס"ק כח, חזו"א תשובות וכתבים סי' כו סוף ד"ה בחזו"א, ודעת השמיטה עמ"ו טע"ב ובתוספת שביעית שם אות ה.

15. חזו"א תשובות וכתבים סי' כו סוף ד"ה בחזו"א, מעדני ארץ בסופו סי' ח אות ו, מנחת שלמה סי' נא אות ו, והוא מציין שאם יזרע בכ"ז אין בכך איסור, אך יאסרו הירקות מדין ספחים כי עכ"פ נקלטו בשביעית, ומסתבר שבעקרון יודה העוב"י (לקמן) לטברה שאמרתין חזד מקצת היום כסלו, כי לפי דעה זו לא נאמר שתי שבתות בירקות.

16. טורי אבן ר"ה י ע"א, וע"י לעיל הערה 1.

17. הש"ך בנקחות הכסף י"ד סי' רצג תמה על תה"ד שהרי קי"ל כ"י יוסי ור"ש שזמן קליטה הוא שתי שבתות כמובאר ביבמות פג ע"א, דגל מרבבה על הש"ע שם, נוב"י תתינא א"ח סי' פד, רע"א על ש"ע שם, והגר"א בביאור על ש"ע שם ס"ק ב מסופק אם זמן הקליטה שתי שבתות כדקיי"ל ביבמות או שלשה ימים כפי שמשמע בירושלמי כלאיים פ"ב ה"ב.

18. רע"ב פ"ב מ"ז סד"ה פחות, הנמק עאלה על שאילנות דרב אחאי גאון וקרא קרב, חזו"א סי' יז ס"ק כח, ולדעתו משמע שלא תועיל ראייה שנקלט, וע"י לעיל הערה 16.

19. כך משמע בפשטות בדברי הרמב"ם פ"ד ה"טז, וש"ס על הירושלמי פ"ב ה"ה סוף ד"ה ירוק מותר, שטעיה חזיר מפני טעם מותני, מקדש דוד סי' נט אות ג ד"ה כתב הרמב"ם, וכן הוא הדין בין לטעם של מותני ובין לטעם של מחשד. הוא מבאר את שיטת הרמב"ם לפי הטעם של נחשדו, אך חשד הוא סיבה לקטש של השוגג, והמזיד בוטע יעקור כדי שלא יהנה מהאילן וכדין מבשל שמותר במוצאי שביעית בכדי שיעשו. לכן בוורע ירקות אין צריך לעקור והירקות מותרים במוצאי שביעית בכדי שיזרע ויגמור הפרי. מראה הפנים כי דין יעקור באילנות הוא מטעם מראית העין כי הטיעה קיימת זמן רב ויאמרו תמיד: נטיעה זו של שביעית היא, מה שאין כן בוורע שאינה קיימת זמן רב - אין מראית העין. בית רידב"ז דף מ ע"א.

20. ראב"ד על הרמב"ם פ"ד ה"טז, מהרי"ק ורדב"ז על הרמב"ם שם אליבא דהרמב"ם, ושם התייחסותו היא לגבי דין הפרי (שמותר) או במקרה שהוא מת ואין קונסים את בנו, אך ודאי שגם זרע ירקות - יעקור. ערוה"ש סי' יז טע"ב ב כדי שלא יהנה מהפירות, ובה שאני מחזירה שאין קונסים אותו לקלקל את החזירה (ע"י להלן ה"ג).

ז. דין אילן סרק

יש אומרים שמותר לנטוע אילן סרק עד ט"ו באלול²¹ או ט"ז ב²² כדי שלא יקלט בשביעית, ויש אומרים שמותר - עד ערב ר"ה²³.
יש אומרים שאם נטע אילן סרק בשביעית - יעקור²⁴, ויש אומרים שדין יעקור הוא רק באילן מאכל שיש בו שדין ערלה²⁵.

ח. על מי חל הקנס

יש מי שאומר שאף כשגוי נטע בשדה של ישראל - יעקור²⁶, ויש אומרים שאם מת הנוטע - אין חובה על היורשים לעקור²⁷.

ט. לא עקר - הפרי מותר

ואם לא עקר הפירות מותרים...²⁸

21. משיב דבר ח"ב סי' נט, הר צבי אר"ח סי' קכט ושם סי' רט, מעדני ארץ בסופו סי' ז אות ד, מנחת שלמה סי' נא אות ד ושם סי' מז, תורת השביעית פ"א ה"א, תורת השמיטה עמ' ז תוספת שביעית סעי' ה.
22. עי' לעיל הערה 13.
23. עי' לעיל הערה 8.
24. בית רידב"ז סי' א אות יב שלרמב"ם יעקור מטעם חשד שהמזיד יאמר שגג הייתי, ולכן יעקור אף באילן סרק, מעדני ארץ בסופו סי' ז אות ד, מנחת שלמה סי' נא אות ד, ושם סי' מז שלרמב"ם יעקור מטעם חשד, ואף איסור נטיעה בע"ש איש מטעם מונים אלא כי הודאה יראה נטיעה קטנה ויאמר: בשביעית נטעו ללא קשר למנין ערלה, וכפי שמבאר המהר"ק על הרמב"ם כאן, אך למעשה הוא מיקל כדלהלן בהערה הבאה.
25. חזו"א סי' כב ס"ק ה, ושם סי' כה ס"ק יג ד"ה והא, מעדני ארץ ומנחת שלמה שם עפ"י הפ"י (ר"ה י), רע"א, פאה"ש סי' ג ס"ק כה, שםפ"ש א"בא דהרמב"ם שיעקור מטעם מונים, ולכן באילן סרק לא יעקור כי אין מונים. וכך ביאר את הרמב"ם גם הרמב"ן ר"ה י, רש"ש על הירושלמי שביעית פ"ב ה"ד, אך המהר"ק והכ"מ על הרמב"ם כאן לא ביארו את הרמב"ם מטעם מונים, וכן תוספות ודו"ש פ"ב מ"ז, שבת הארץ פ"א ה"ב ולדעתו במידת יעקור אך לא בשוגג כדין נטיעה בע"ש, ועי' ספר השמיטה עמ' 1 הערה 1.
26. שבט הלוי ח"ב סי' רא, שכוון שהאיסור לנטוע בע"ש הוא משום מראית העין, וחיובו אף את הורש לעקור מסיבה זו - הוא הדין גם אם גוי נטע.
27. הירושלמי שביעית פ"ב ה"ב אמר שמת - בנו יעקור. ישנה מחלוקת בגירסאות, ולדעת הגר"א המהר"א"פ ופאה"ש סי' כ"ב סעי' ל"ה: יעקור, למ"ד שגזרו משום מונים, גזרו גם על הבן, כי גם בבן חיישין למותים, אך למ"ד משום חשד - לא גזרו על בנו שלא עבר את העבירה. לפ"ז כתב תורת השביעית פ"א ה"א שדוקא לרמב"ם שגזרו מטעם מונים - יעקור, אך לרש"י, הר"ש ור"ח שגזרו מדין תוספת שביעית - לא מחייבים את הבן לעקור. לפי הגירסא הנמצאת בי"דו וכן הוא בפ"מ שחיובו את הבן אם הגזרה היא משום חשד, כדי שבפעל לא יחשדו, אך אם הגזרה היא מטעם קנס - לא חייבו את הבן, ולפי גירסא זו מסתבר ג"כ עלה"ש הר"ש ור"ת אין חובה לבן לעקור. במשנה ראשונה פ"ב מ"ז ביאר שגזרו על הבן דוקא בנטיעה ע"ש ולא בניטיעה כי גזרו יותר בתוספת שביעית מאשר בשביעית עצמה כדי שלא יחללו בה, ולפ"ז בזה"ו אין חובה על הבן לעקור. ובתפארת ישראל על המשנה שם, ביאר שנטיעה חמורה יותר, כי עונתו מתקיים.
28. ירושלמי פ"ב ה"ד: ר' יצחק בר' טבלאי אמר אין מוסיפין על הגזרה ומשמע שזוהי מסקנת הגמ' שם. בענין דין הפירות ראה עוד להלן פ"ד ה"א ושם ה"ז.

יש אמורים שהפירות מותרים אף בעבר ונטע בשביעית עצמה²⁹, ויש אמורים שזהו דוקא בנטע בערב השביעית, אך אם נטע בשביעית הפירות אסורים³⁰. ויש מי שאומר שהפירות אסורים אף כשנטע בערב השביעית³¹.

יש אמורים שהעצים של האילן העקור מותרים³².

י. הזרע בסוריא

יש אמורים שאף בסוריא - הזרע יעקור³³.

יא. נטיעה לאחזר היתר המכירה

אף שלאחזר היתר המכירה נאסרה הנטיעה, יש אמורים שהנטוע - לא יעקור³⁴.

יב. מהו מרכיב

אין נוטעין... או המרכיב ערב שביעית קודם ראש השנה בארבעים וארבעה יום - יקיים, פחות מכך - יעקור.

29. מהרי"ק על הרמב"ם פ"ד ה"ט, רש"ם על הירושלמי פ"ב ה"ד, רש"ם פ"ב ה"ה סוף ד"ה ידקו מותר, כ"מ על הרמב"ם שם, פאה"ש ס"י כב ס"ק כא אליבא דהרמב"ם (פ"ד ה"טז) כי הוא תולה את מזל הרמב"ם והראב"ד פ"ד ה"טז במחלוקת האמוראים בירושלמי שם, חזו"א ס"י י ט"ק ו אליבא דהרמב"ם (שם) משמרת להבית על בית רידב"ז ס"י ג סעי' ז שהמהרי"ק לשיטתו אליבא דהרמב"ם שנייעה היא רק איסור דרבנן ע"כ אין להחמיר לאסור את הפירות.

30. בית רידב"ז ס"י ג סעי' ז גם אליבא דהרמב"ם (פ"ד ה"טז) כי הירושלמי הוהיר את הפירות רק בערב שביעית מפני שהאיסור גופו הוא דרבנן ואין מוסיפין על הגזרה אך בשביעית עצמה שהאיסור הוא דאורייתא קנסו אף את השוגג מפני המזיד, חזו"א ס"י י ט"ק טו אליבא דהראב"ד (על הרמב"ם שם). וע"ע מלבתי יו"ט יו"ד ס"י ג, צפנת פענח מתנ"ע פ"ד ה"ח.

31. ע"י בית רידב"ז שם.

32. קול הרמז פ"ב מ"ז.

33. מהרי"ט"ץ הודעות ס"י קטו בזריעה דוקא מפני שהיא מלאכה דאורייתא, וכפי שיעקור לדעת הרמב"ם בנטיעה שהיא דרבנן. אך לפנינו משורת הדין אפשר שאין לעקור, אלא ינהגו בפירות קטש, והוא לא ינהג בהם מנהג בעלים כיון שעבר על דברי חכמים.

34. משפט כ"ן ס"י עא שלאחזר היתר המכירה מותר לעבד עבודת דרבנן, ויש ספק אם איסור נטיעה הוא דאורייתא או דרבנן, לכן לא יעקור, בצאת השנה עמ' כ"ט הערה 3, וע"י בריקאי ב' עמ' 98 במאמר הרב שאר ישוב סוף.

יש אמורים שמותר להרכיב, בזה"ז, עד ט"ו באלול³⁵, ויש אמורים שהדבר מותר עד ט"ז באלול³⁶ כי לדעתם האיסור בע"ש הוא מפני התוספת³⁷ ובה"ז אין דין תוספת, או מטעם מונים אלא שמונים שנות ערלה בהרכבה משעת נטיעת הכנה ולא משעת ההרכבה³⁸, מאידך הם סוברים שיש גם בזה"ז איסור שתיקלטי ההרכבה בשביעית³⁹. ויש מי שאומר שמותר עד ערב ראש השנה, כי אין איסור קליטה⁴⁰.

יש אמורים שיש להבחין בין הרכבה שחייבת בערלה משעת ההרכבה לבין זו שמונים לה שנות ערלה משעת נטיעת הכנה. בראשונה אסור להרכיב עד מ"ד יום לפני השביעית⁴¹, ובשניה עד שתי שבתות לפני ר"ה⁴². ויש מי שאומר שאין להרכיב בכל מקרה עד שלשים יום לפני ר"ה⁴³.

35. ע"י לעיל הערה 12.

36. ע"י לעיל הערה 13.

37. רש"י ר"ה ט ע"ב, ושם יבמות פג ע"א, ה"ש פ"א מ"א, ושם פ"ב מ"ז, ראש שביעית פ"ב מ"ז, ר"ת מובא ברש"ש שם ושם, ר"ן על הרי"ף ר"ה פ"א, ראש הל"ק הל' ערלה אות ט'.

38. הגר"א בביאורו י"ד סי' רצד ס"ק מז, חזו"א שביעית סי' כב ס"ק ה ושם סי' כה ס"ק ג.

39. ע"י לעיל הערה 7.

40. ע"י לעיל הערה 9.

41. ע"י לעיל הערה 9, אלא שיש מחלוקת באלו מקרים מונים שנות ערלה משעת ההרכבה ובאלו מקרים משעת נטיעת הכנה: ע"י יודלמי ערלה פ"א ה"ב: ר' יוחנן סובר בהרכבה ע"ג אילן סרק שמונים משעת נטיעת הכנה ור"ל משעת נטיעת הרכבה. הרמב"ן ר"ה ט ע"ב, ה"ן, המאירי, הריטב"א שם, משפט כהן עמ' נב, כדם ציון אוצר פרי הילולים הר צבי עמ' פט, נטע הלולים עמ' נג - פוסקים כ"ל, הגר"א בביאורו שם, והחזו"א שם - פוסקים כ"י.

ה"ן שם, הריטב"א שם, והמאירי שם סוברים שאף בהרכבה ע"ג הגטוע לטייג מונים שנות ערלה משעת ההרכבה.

המאירי שם, הס"פ פ"ד סוברים אליבא דהרמב"ם שכל הרכבה שחזתכים את הרכב מאימה או שמרכיבים יחוד כמו בהרכבות ראש ועין - מונים שנות ערלה משעת ההרכבה, לעומתם המהר"ק מע"ש פ"י, ומהר"ם אלשיך סי' ק' אליבא דהרמב"ם סוברים שמונים משעת נטיעת הכנה בין בהרכבת תמך (שלא נחזק הרכב מאימה) בין הרכבה שחזתם או הרכבת ראש ועין.

וע"י לעיל הערה 9 אלו ראשונים סוברים את הטעם של מונים, אך לא כל הראשונים הנ"ל מסוברים במקרים מסוימים שמונים שנות ערלה משעת ההרכבה, בהכרח סוברים שטעם האיסור על הרכבה בערב שביעית הוא מונים.

42. ע"י לעיל הערות 7, 8.

43. המבארים שטעם האיסור הוא חשד, לכן אסור גם בזה"ז שלשים יום לפני ר"ה, וע"י לעיל הערה 24.